

3. Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : наказ / [прийнято Мінекономіки від 26.10.2010 № 1361]. - [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>

УДК 658.012.32.001.76:664

МАНЗІЙ О.П., викладач

Уманський національний університет садівництва

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Розглянуто ключові аспекти забезпечення конкурентоспроможності харчового підприємства. Сформульовано найбільш важливі параметри забезпечення конкурентоспроможності підприємства харчової промисловості та розкрито сутність проблем у цій сфері в сучасних умовах господарювання. Визначено основні передумови забезпечення конкурентоспроможності сучасного харчового підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємства харчової промисловості, інноваційний розвиток, менеджмент якості

The key aspects of ensuring competitiveness of a food industry enterprise are considered. The most important parameters of ensuring competitiveness of the enterprise of food industry are formulated, and the essence of problems in this field in modern conditions of managing is shown. The main preconditions of ensuring competitiveness of a modern food industry enterprise are determined.

Keywords: competitiveness, the food industry, innovative development, quality management

Вступ. Особливе місце в діяльності підприємств агропродовольчої сфери належить визначенню конкурентоспроможності підприємства. Особливою гостротою проблема забезпечення конкурентоспроможності набуває для підприємств харчової промисловості. Через високі вимоги до якості продукції цієї галузі, неякісний менеджмент, низьку активність й ефективність інноваційної діяльності, недосконалість бізнес-процесів та інші причини велика кількість харчових підприємств виявились не готовими до адекватної активної поведінки на ринку. Оскільки на даний момент досить вагомим є конкурентна боротьба на світових та внутрішніх ринках, кожне підприємство-товаровиробник намагається спрямувати свої зусилля на захоплення якомога більшої частки ринку та залучити більшу кількість потенційних споживачів. У сучасній конкурентній боротьбі, за всієї її гостроти та динамізму виграє той, хто аналізує та змагається за свої конкурентні позиції. Процес забезпечення конкурентоспроможності є невід'ємним етапом стратегічного управління підприємством та пов'язаний з вирішенням проблеми найшвидшого досягнення запланованих результатів в умовах мінливого внутрішнього середовища і ситуації на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми конкурентоздатності продукції вітчизняних аграрних та харчових підприємств знаходяться в центрі уваги відомих вчених. Вирішенню актуальної наукової проблеми підвищення рівня конкурентоспроможності аграрної продукції на зовнішніх ринках та діагностиці її проблем присвячені наукові праці Лупенка Ю.О., Маліка М.Й., Гришовой І.Ю., Кужеля В.В., Крюкової І.О., Шабатури Т.С., Саблука П.Т., Непочатенко О.О., Худолій Л.М., Чупіса А.В., Борисової В.А. та інших [1-11]. Разом з тим, складність та багатоаспектність орес-

леної проблеми вимагає подальших наукових досліджень в контексті менеджменту якості та фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрної економіки та основних її пріоритетних галузей.

Мета дослідження: узагальнити проблеми конкурентоздатності продукції вітчизняних підприємств агропродовольчої сфери в аспекті виходу продукції агропродовольчої сфери України на зарубіжні ринки.

Виклад основного матеріалу. Харчова промисловість є однією із пріоритетних галузей аграрної економіки. Її розвиток визначається перш за все становищем у сільському господарстві, економікою держави, інтегрованістю із аграрними товаровиробниками, а також політичною, екологічною, фінансовою, інноваційною та іншими складовими. Актуальність проблем продовольчої безпеки країни та якості продукції аграрної та харчової сфер виробництва підкреслюється в умовах геополітичної ситуації.

Україна починає поступово переорієнтувати свій експорт сільгосппродукції з ринків СНД на інші, зокрема - європейські. Якщо в цілому експорт країни виглядав приблизно так: СНД - 21%, ЄС - 27%, Азія - 34%, Африка - 34%, то за два місяці поточного року структура експорту змінилася: до країн ЄС - зросла до 39,1%, а СНД - зменшилася до 16,1%. І це тільки початок - з 15 травня 2014 року Європа відкриє свій ринок для українських товарів. Однак тут є ряд питань, які потребують нагального вирішення.

За 6 місяців реальні можливості зростання експорту України до європейських країн - це 46%. У вартісному вираженні - це 717 млн. дол. в рамках так званих безмитних квот, і до 1,5 млрд. дол. в рамках тих квот, де мита не обнуляються, але істотно знижуються. У цій групі особливі надії покладені на

кондитерську групу - до 450 млн. дол. Істотний приріст можуть зробити і шроти - це кормова група для тваринництва - до 1 млрд. дол.

Досить важливе питання - це не тільки кількісні квоти і мита, а питання визнання української продукції з безпеки та якості. Тут нам ще спільно з галузевими асоціаціями, виробниками, з Верховною Радою потрібно зробити багато кроків, щоб гармонізувати наше законодавство з вимогами ISO (International Organization for Standardization). Для розвинених країн практика національних стандартів - це зона добровільного їх виконання. Глибоко вникаючи у філософію їх роботи, треба зробити такий висновок - чому ці ринки розвинуті? Тому що вони високо самоорганізовані. Це самоконтроль, відповідальність самих виробників. Другим рівнем є національний стандарт, слідувати якому всі колегіально зацікавлені. І лише третім рівнем є державний контроль, він не носить такого тотального характеру.

Україні необхідно мінімум 2-3 роки напруженої роботи, щоб отримати вихід на європейський ринок за всіма видами продуктів. І ця напружена робота включає як прийняття необхідних законодавчих актів, так і вдосконалення бізнес- практик. Потрібно досить радикально переглянути підходи до питання якості та безпеки і розробити нову редакцію закону про якість та безпеку харчової продукції. Треба знаходити компроміси з ідентифікації худоби, цілий ряд інших законодавчих актів має бути прийнятий для адаптації законодавства.

Інший спірний момент полягає в тому, що вироблення 60 % валової сільськогосподарської продукції припадає на дрібні господарства або фермерів. Вони виробляють 80 % молока, 90 % овочів і т.д. Але якість, безпека і організація цих ринків і цих дрібних виробників відсутня. Тому без вирішення цього питання, одним з ключових моментів якого є розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, і без вирішення цієї системи, говорити про підвищення якості, безпеки продукції, її конкурентоспроможності - безперспективно.

Але це організаційний фактор, а є ще інші питання, такі як корупція. Тільки монополії йдуть на ринки, інші - не можуть йти. Тільки одна державна компанія вийшла на ринок Китаю, і все навколо цього покрито туманом. Це ринок не для виробників, а ринок для влади, щоб робити на цьому бізнес. Якщо корупція не буде системно викоринятися, то у нас в цьому потенційному напрямку експорту буде складна перспектива і з диверсифікацією ринків теж. Самі податкові умови в Україні абсолютно неприйнятні для кооперації або для роботи дрібних фермерських господарств. Якщо немає виручки 300 тис. гривень - не можеш стати платником ПДВ. Якщо не можеш стати платником ПДВ - не можеш використовувати режим акумуляції. Не можеш використовувати режим акумуляції - тоді 20% доходів втрачаєш. Нарешті, статус сільгоспвиробника невідгідний, і доводиться працювати в якості суб'єкта підприємницької діяльності. І в результаті втрачається 5 % своїх доходів. Податкове навантаження на дрібного фермера більше, ніж на сільгоспідприємства і на аграрний холдинг.

Виробництво органічної продукції може стати дуже перспективним при виході на ринки ЄС. Цього року Україна майже не використовує мінеральні добрива, засоби захисту та інші препарати хімічного впливу для вирощування рослин і тварин в силу гострої нестачі оборотного капіталу на підприємствах агропродовольчої сфери. Тому якраз цю економічну скруту, коли гроші на добрива недоступні, можна використовувати. Цей продукт треба сертифікувати і виходити на європейський ринок. Однак процес адаптації законодавства та стандартів тривалий, і всі експерти тут сходяться на одній думці - раніше почнемо, раніше закінчимо. Мова йде не тільки про якісь обов'язкові норми і директиви Європейського союзу, а про встановлену бізнес-практику. Наприклад, дуже важко працювати на території ЄС з продукцією овочівництва без введення стандарту GlobalGAP. GlobalGAP - це не державні вимоги, але будь-які організації роздрібної торгівлі або мережа ритейлерів не захочуть брати продукцію, якщо не переконаються в її відповідності належному стандарту. Тому далеко не всі виробники реально уявляють, що потрібно зробити, щоб потрапити на ринок ЄС, тому що, коли вважаєш імпортне мито - ти начебто конкурентоспроможний, але це ще не означає, що твій товар буде в Європейському Союзі. Причому необхідність введення контролю і стандартів існує як для органічної продукції, так і для звичайної. Ще одна проблема, яку треба вирішити перед виходом на європейський ринок - це відповідне фасування й упакування, документальне підтвердження безпеки. Не можуть наші фермери повезти продукцію в ящиках від бананів. Потрібні упаковки, передпродажна підготовка, охолодження. І, на нашу думку, це найбільша зараз проблема виходу з цією продукцією на зовнішні ринки. В цілому ж українська плодоовочева продукція повністю відповідає високим вимогам ЄС. Чого, правда, не можна сказати про м'ясо-молочну продукцію. Така продукція, яка виробляється в особистих селянських господарствах, ще не скоро вийде на європейський ринок. Можливо, на перших порах Європейський Союз зробить якісь пільги, але він змушить нас вирішувати всі вищезгадані проблеми

Але поки що Україні доведеться підлаштувати свій експорт під поточні реалії та переорієнтуватися на нові ринки. І без змін у законодавстві, пошуку прийнятної моделі роботи великих агрохолдингів і малих підприємств, прийняття стандартів та належної упаковки наші шанси вийти на ринок ЄС - мізерні.

Держкомстат відзвітував про фінансові результати аграрного комплексу за 2013 рік. Вони в два рази гірші, ніж роком раніше. За попередніми даними відомства, прибуток сільгоспідприємств від профільної діяльності склав 12,5 млрд. гривень проти 24,1 млрд. в 2012 році. Рентабельність скоротилася з 20,2 % роком раніше до 11,5 % (цей показник не враховує бюджетні дотації та суми держпідтримки). За підсумками 2013 року прибутковими залишилися 66,9 % аграрних підприємств, тоді як в 2012 р. прибутковими були 74,6 %. Рентабельність виробництва зернових і зернобобових культур - всього 1,7 % - мінімальний за всю новітню історію країни показник.

Серед причин, що зумовили негативний фінансовий тренд галузі, називають в тому числі і погодні умови. Затяжні дощі у вересні - початку жовтня привели до істотного зростання вологості кукурудзи - в середньому від 20 % до 28 %, сояшнику - від 12 % до 20 % і соєвих бобів - в середньому від 14 % до 24 %. Цим скористалися власники елеваторів, які підняли ціни на сушку по цих культурах від 22 до 30 грн./т, а в деяких регіонах зростання тарифів склало 60-70 грн./т. При таких витратах виробництво кукурудзи стало або низькорентабельним, або нерентабельним, і частина аграріїв отримала збитки. Саме тому такий низький показник по зерновим культурам - 1,7%. При цьому при звітності підприємства можуть занижувати результати господарювання. Офіційно показувати великий прибуток готові лише зацікавлені особи - наприклад, агрохолдинги, які вийшли на IPO або SPO. Представники аграрних компаній - як найбільшого в країні холдингу, так і рядових фермерів - в один голос стверджують, що реальні показники мають мало спільного з середньостатистичними. Хто в цілому погоджується з офіційною статистикою - так це підприємства, що спеціалізуються на тваринництві. У поточному році ситуація може стати ще гірше. А вже до сьогоднішнього дня практично не займаються системною модернізацією та організацією виробництва з максимальною ефективністю (прибутком). В Україні тваринництво було і залишається неконкурентоспроможним в плані собівартості та ефективності в порівнянні з іншими країнами, в першу чергу, з ЄС. На тлі куди більш маржинального експорту сировини, кількість бажаючих займатися тваринництвом скорочується. Подорожчання кормів і збільшення витрат на реконструкцію роблять цей бізнес взагалі інвестиційно непривабливим. А вже в 1 кілограмі свинини 1/3 вартості займають витрати на модернізацію обладнання та основні засоби.

Гостро заявила про себе проблема фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрної економіки. Підприємства агропродовольчої сфери відчули нестачу кредитних ресурсів, що відбивається катастрофічними наслідками. Частка проблемних кредитів, наданих аграрним підприємствам в 2013 році, збільшилася. Це був цікавий рік, так як

врожайність зросла. Однак у липні ціни сильно впали і потім лише незначно зросли наприкінці року. Тому банки знизили активність на агроринку через кон'юнктуру, для більшості фермерів існує дефіцит можливостей залучити аграрний кредит.

Висновки. Відкриття нових зарубіжних ринків для України вимагає нових науково обґрунтованих підходів до проблем конкурентоспроможності аграрної економіки, зокрема якості аграрної продукції та менеджменту якості в харчовій промисловості, екологічної безпеки аграрної продукції, інноваційного розвитку підприємств агропродовольчої сфери, продовольчої безпеки України. В сучасних умовах господарювання промисловим підприємствам необхідно підсилити стратегічну орієнтацію власних систем управління [1-3]. Тому вітчизняним промисловим підприємствам харчової галузі слід прискорити процес створення конкурентоспроможних систем управління, адаптованих до особливостей сучасних ринкових відносин. Для формування таких стратегічно орієнтованих систем управління необхідно вирішення ряду науково-методичних і практичних завдань, а саме:

- побудова концепції управління конкурентоспроможним потенціалом підприємства як об'єктом діагностики, оцінки та прогнозування;
- формування інструментарію оцінки власних переваг щодо конкурентів на ринку;
- удосконалення технології управління конкурентоспроможністю підприємства, визначення змісту його функцій, мотиваційних механізмів процесів модернізації підприємства;
- визначення методів управління змінами на підприємстві, що в умовах його модернізації забезпечують швидке пристосування до нововведень;
- організація процесу формування й реалізації стратегії управління конкурентоспроможним потенціалом в умовах модернізації підприємства.

Ситуація свідчить, що Україні доведеться підлаштовувати свій експорт під вимоги агропродовольчого ринку ЄС, це потребує змін в законодавстві, формування соціальної відповідальності бізнесу, підвищення якості та сертифікації продукції тощо.

Література

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За загальною редакцією В. М. Гейця, А. І. Даниленка, М. Г. Жулинського, Е. М. Лібанової, О. С. Онищенко. - К. : НВЦ НБУВ, 2009. - 687 с.
2. Гришова І. Ю. Проблеми формування інноваційної системи України / І. Ю. Гришова, Т. М. Гнатєва // Інноваційна економіка. - № 12. - 2012 - С. 54-62.
3. Кужель В. В. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І. Ю. Гришова, В. А. Замлинський, В. В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2013. - № 2. - С.201-206. - Режим доступу до журн. : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
4. Мельник С.В. Соціальна відповідальність бізнесу як складова соціальної політики України / С. В. Мельник // Економіка та держава. - 2007. - № 5. - С. 72.
5. Воробей В. Корпоративна соціальна відповідальність чи вигода? / В. Воробей // Києво-Могилянська Бізнес Студія. - 2005. - №10. - С. 25-36.
6. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Котлер Ф., Лі Н. / Пер. з англ. - К. : Стандарт, 2005. - 302 с.

7. Стратегія Європейської комісії з корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) 2011-2014: швидше, вище, сильніше. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.csr-ukraine.org/ctrategiya_evropeyskoi_komisii_html
8. Принципи ООН з соціальної відповідальності інвесторів (PRI): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unpri.org>
9. Проект Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pfi.org/ua/index/php?option=com>
10. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні: сучасний досвід» (звіт за результатами дослідження) / Автори: А. Гулевська-Черниш, Д. Непочатова, Л. Паливода, С. Шендеровський; за заг. ред. А. Гулевської-Черниш. – К. : Салютіс, 2010. – 60 с.
11. Мельничук С. Безпечні продукти — умова СОТ / С. Мельничук, Р. Гончар // Агросектор. — 2012. — № 9. — С. 15 — 17.

УДК 658.562:005.591.3-027.236:005.22

МАРТИНОВСЬКИЙ В.С., канд. екон. наук, доцент, СЬОМІНА Ю.О., магістрант

Одеська національна академія харчових технологій

МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто особливості підходів до розрахунку економічної ефективності виробництва підприємств. На основі аналізу існуючих показників запропоновано удосконалений показник та його практичне застосування.

Ключові слова: ефективність, економічна ефективність, вимірювання, показники, виробництво

Peculiarities of approaches for calculation of the efficiency of manufacture are investigated in the article. Here we have proposed improved index based on existent indexes and showed its practical application.

Keywords: efficiency, economic efficiency, calculation, indicators, manufacture

Вступ. Основною метою роботи будь-якого підприємства є ефективність його діяльності. Для розробки стратегії підвищення ефективності виробництва потрібне перш за все розуміння чинників, що на неї впливають, та їх взаємозв'язку. Питання оцінки ефективності виробництв і підходів щодо її кількісного вимірювання вийшло на перший план з початку розвитку економічної науки і є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні. Серед вчених-економістів, які досліджували і вдосконалювали методику розрахунку показників ефективності можна зазначити таких, як П.В. Осіпов, С.Ф. Покропивний, Ю.М. Лопатинський, О.О. Воронін, О.М. Синіговець, М.Н. Нагорська, Ю.О. Літковець, В.І. Отенко.

Ефективність розглядається з точки зору різних підходів, з урахуванням різного ступеня деталізації, різноманітних факторів. Найпоширенішим є таке визначення: ефективність виробництва — це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці і робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу [1]. Осіпов П.В. визначає ефективність, як показник, що визначає співвідношення економічного ефекту і витрат, які цей ефект забезпечили [2]. Отенко В.І. зазначає, що ефективність показує ступінь використання трудових, матеріальних, фінансових, природних та інших ресурсів, ступінь забезпечення позитивного результату (ефекту) [3].

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження існуючих традиційних та сучасних ме-

тодів вимірювання економічної ефективності, розгляд практичного застосування основних показників на прикладі підприємств харчової промисловості і розробка удосконаленого показника. Вирішення поставлених у роботі завдань здійснено з використанням методів порівняльного аналізу, економіко-математичного аналізу.

Результати. Проблема визначення економічної ефективності діяльності підприємства пов'язана з визначенням відповідного критерію ефективності і формуванням системи показників. Визначення загальної ефективності діяльності підприємства вимагає врахування багатьох чинників. Можна розробити показники ефективності використання для кожного виду ресурсів або спільно для всіх ресурсів. Традиційний підхід, що базується на класичній моделі Дюпона "Рентабельність капіталу", передбачає оцінку ефективності на основі двох груп показників: узагальнюючих - показників першого рівня, які характеризують ефективність діяльності підприємства в цілому, порівнюючи результативні показники з витратами усіх ресурсів, та показників другого рівня, які оцінюють ефективність використання окремих видів ресурсів підприємства: ефективності використання праці (темп росту продуктивності праці, трудомісткість одиниці продукції та ін.), ефективності використання основних фондів (фондовіддача, рентабельність основних засобів та інші), ефективності використання фінансових коштів (оборотність обігових коштів та ін.) [4].